

Sebestyén Árpád

Nyelvművelés és nyelvszemlélet

Nagy hálával tartozom a Sorsnak – és a szervezőknek –, hogy ma itt lehetek Adán, és részt vehetek a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok rendezvényein. Az elmúlt napokban lezajlott politikai események azt a reményt élesztik bennem, hogy a jövő Jugoszláviájában kedvezően változnak meg a társadalmi demokrácia lehetőségei, az ország művelődéspolitikája, és benne a nyelvpolitika keretében a nemzeti kisebbségek, így a magyarság nyelvhasználati lehetőségei is.

Itt, a Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület otthonában szinte fölöslegesnek látszik azzal foglalkozni, mi is a magyar nyelv művelés lényege, és milyenek működési feltételei. Mivel azonban a mai „globalizált” világban magának a nyelvtudománynak a mivolta és alapelvei, módszerei is vitatottak és sokfélék, és mivel a különböző irányzatok egymás rovására igyekeznek felfogásukat érvényesíteni, úgy érzem, fel kell tennünk a kérdést: szükség van-e eddigi nyelv művelő elveink újragondolására, valamiféle új „paradigmarendszerhez” való igazítására.

A hétköznapi ember számára a „nyelv művelés” szó többnyire olyan a sajtóban vagy szaklapban megjelenő írást, illetőleg rádióban, televízióban elhangzó előadást szokott jelenteni, amely egy-egy szó, kifejezés, nyelvi fordulat hibáztatását, elmarasztalását tárgyalja, rámutatva a hiba okára és a javítás módjára. Ez így a dolgok durva leegyszerűsítése. Magam a nyelv művelés fogalmát egy kissé részletesebben így szoktam meghatároz-

ni: „A nyelvművelés az alkalmazott nyelvtudomány egyik területe: a nyelvhasználatnak és ezáltal a nyelv fejlődésének, rendszerének akaratlan vagy tudatos és szándékos befolyásolása annak érdekében, hogy a gondolatcsere minél zavartalanabb, igényesebb, stílusosabb legyen, illetőleg, hogy a nyelv sajátos rendszere minél tisztábban megőrződjék és szervesen továbbfejlődjön" (Sebestyén Árpád: *Értsünk szót! Debrecen, 1994. 4).*

A kiemelt kulcskifejezés: a nyelvhasználat befolyásolása. Ez lehet akaratlan vagy tudatos beszéd-befolyásolás, mint a gyermek és szülő viszonya a családban, illetőleg a tanuló és pedagógus viszonya az oktatási intézményekben; a példa követése ezekben az esetekben tipikus és tömeges. De hasonló példaadás lehet egy szépirodalmi mű vagy egy bármilyen tárgyú tudományos értekezés, szónoklat vagy esszé is, ha a tartalom mellett a nyelvi megformálás is követésre hangol. Közvetett nyelvművelés lehet természetesen bármilyen nyelvészeti tárgyú tanulmány is: a hétkötetes értelmező szótár nyelvművelő jelentőségét maga Lőrincze Lajos méltatta annak idején. Nyelvművelő szerepű minden nyelvkönyv vagy grammatika, hiszen a szerzők válogatnak, mérlegelnek a nyelvi jelenségek és szabályok között: egyeseket helyeselnek és bevesznek, másokat helytelenítene és kihagynak vagy elítélve említene, ismét másokat nem is ismernek, mert nincs tudomásuk róla, hogy a társadalom valamely részlegében léteznek. Ilyen értelemben minden szótár és nyelvtan „normatív”: tudatosan vagy akaratlanul követ

valamilyen nyelvi eszményt, sugallva, ajánlva vagy tiltva annak használatát.

A széles tömegek sok oldalról befolyásolt nyelvhasználatát az elfogadott, átvett, kialakított formákat nyelvszokássá teszi, közösségi rangra emeli, a bevett rendszer alkotó elemévé minősíti, normativizálja. Más egyéni vagy kisközösségi nyelvhasználati elemek – ha a környezet nincs ráhangolva átvételükre – megrekednek, visszaszorulnak vagy kihalnak.

A sokféle hatásra kiformálódó társadalmi nyelvhasználati szokásokat talán leginkább őserdei növényzethez vagy felszíni hullámoktól és mély áramlatoktól vezérelt tengerhez hasonlíthatnánk. Joggal vetődik fel tehát a kérdés: be lehet-e avatkozni ebbe a folyamatba, van-e akármilyen kis esélye is annak, hogy a nyelvművelés irányítóként lépjen fel egy-egy jelenség akadályozása vagy segítése céljából.

A mai magyar nyelvvizsgálók táborában vannak olyanok, akik a nyelvművelést reménytelen, kilátástalan, ezért értelmetlen tevékenységnek vallják. Kimutatják egyrészt, hogy a hagyományos nyelvművelők által hibáztatott némely jelenség – mint például a suksükölés – a beszélők társadalmi hovatartozásától és műveltségétől szinte függetlenül megjelenik a nyelvhasználatban, hiábavaló az ellene folytatott évszázados küzdelem. Másrészt: a nyelv tudományos vizsgálatának a megfigyelés és leírás a faladata, és semmiképpen nem a beavatkozás, befolyásolás: a nyelvhasználat tárgyilagos leírása (=descriptio) tudomány lehet, de egyes formák helyeslése és előírása (=prescriptio) vagy tiltása tudománytalan, fölösleges, sőt nem is lehetséges.

A nyelv művelés, a nyelvhasználati folyamatokba való beavatkozás lehetetlensége téves hiedelem. Csak olyanok mondhatják, akik nem tudják, hogy például a nyelvújítás korában tízezres nagyságúra tehető új, művi úton létrehozott szó, kifejezés született, és ezeknek jelentős része, ha nem is nagyobbik fele, bekerült a beszéd, a nyelvhasználat gyakorlatába. Ezekről még az ortológus felfogásúak is csak azt mondhatják: „Kár, hogy lettek, jó, hogy vannak, hiszen mai nyelvünk nem lehetne meg nélkülük”.

Helyesírási rendszerünknek a kiejtéstől eltérő, etimologikus, szóelemző alapelve – amely a szóalakok morfológiai tagolódásának átlátszóságát biztosítja – szintén nyelv művelő beavatkozás eredménye. Igaz, nem a Révai Miklós és Verseghy Ferenc közt zajlott ipiszilonista háború idején kezdődött beavatkozás volt, hiszen már Sylvester János 1539-es első magyar-latin nyelvtana elítélte az ab bíró, ak kutya ejtő mód írásos elfogadását, hangoztatván, hogy a határozott névelő z hangját meg kell hagyni az írásban akkor is, ha kiejtése a következő szó kezdő mássalhangzójához igazodik: az bíró, az kutya. A z hiányát még a múlt századi helyesírás következetesen jelzi a hiányjel kitételével: a' bíró, a' kutya. Fonetikusan lejegyzett népnyelvi szövegekben máig megfigyelhető a hasonulásos hosszúság (af fene...). Hasonló utat jártak be mutató névmási összetételeink: az ki, az mi majd akki, ammi, ebből aki, ami; a népnyelvben ma is gyakoriak a hasonulásos hosszú mássalhangzós alakok. Esetenként a köznyelvi helyesírás is szentesítette ezeket: akkor, ekkor, effajta, afféle.

A sikeres és eredményes nyelvművelői, nyelvfejlesztői beavatkozásokat sokáig sorolhatnánk. Természetesen a sikertelen próbálkozásokat is, amikor a beszélő közösségek nyelvhasználata „nem veszi be” az ajánlott jelenséget. Ilyenek napjainkban a jónak látszó, de sikertelen szómagyarosítások (citrancs – grape fruit; fanti – scifi, stb.), de ilyen volt régebben a latin mintára formált ezer emberek, illetőleg a magyarok királyok szerkesztésmódú kifejezés. Joggal mondhatjuk ilyenkor: „Habár fölül a gálya, s alul a víznek árja, Azért a víz az úr!” A nyelvhasználat alakításának korlátai vannak, és tudomásul kell venni Kazinczy intelmét: a grammatikus nem ura, hanem szolgálja a nyelvnek.

Arra a kérdésre: tudományos tevékenység-e a nyelvművelés, ezt válaszolhatjuk: attól függ, ki, milyen színvonalon végzi. Az anyanyelvhez fűződő személyes viszony érzelmi alapú is. Sokan csúnyának tartják az anyanyelvjárásuktól eltérő más területi változatokat (a gyermek Móricz Zsigmond nagyon csúnyának érezte az í-ző nyírsegi nyelvet – *Életem regénye* 1978. 911). Érzelmi töltetet ad a nemzeti érzés, a műveltség szintje, az idegen nyelvek ismerete és még sok más tényező. Mindebből a nyelvhasználat szubjektív és sokszor elfogult szemlélete következik. A hozzá nem értő jóindulat sokszor hibás nyelvhelyes-ségi felfogáshoz vezet. Joggal mondta Pais Dezső: a nyelvet sokszor a nyelvvédők ellen is meg kell védeni. A saját nyelvszokást mindenkié fölé helyező magatartás éppen olyan helytelen, mint a nemzeti érzés alapján más nyelvek lefitymálása.

A jó nyelvművelés tudományos alapú. A vizsgált jelenséget az élő nyelvi összefüggések viszonyrendszerében szemléli, értékelve a vele párhuzamos vagy ellentétes szerepű változatokat, a választék értékskaláját. De vizsgálnia kell a jelenség történeti alakulását, az előzmények szerepmegoszlását, hiszen enélkül nem mérhető fel a változás iránya. Harmadszor különös figyelmet kell fordítania arra is, hogy az élőnyelvi és történeti változat a beszélő közösség melyik csoportjában vagy rétegében él, milyen társadalmi bázisról indul, merre tart. Helyes megítélésre csak ilyen körütekintő, leíró, történeti és szociolingvisztikai vizsgálatok alapján juthatunk. Mindez szigorúan objektív, tudományos közelítést jelent. Csak ezek után kockáztathatjuk meg a jelenség nyelvművelői megítélését, hasznos vagy káros voltát, ajánlását vagy elvetését, annak tudatában, hogy nem törvényhozók, hanem legjobb esetben is csak tanácsadók lehetünk. Ebben az értelemben, mondhatjuk: a nyelvművelés tudomány, amely azonban nem áll meg a jelenségek sokoldalú feltárásánál, hanem segíteni szeretné a beszélő közösséget a gyakorlati nyelvhasználat és a nyelvrendszer igényességének és önazonosságának fejlesztésében. Ezért mondhatjuk, hogy a nyelvművelés alkalmazott nyelvtudomány. Az ajánlásnak tudományosan megalapozottnak kell lennie, és a nyelvi „közjót” kell szolgálnia.

Hiba lenne ugyanakkor, ha pökhendi tudományos fölénygel kipellengéreznénk minden jószándékú, műkedvelő nyelvművelő tevékenységet. Az anyanyelvünkhöz mindnyájunkat érzelmek kötnek: a vélt vagy valós veszélyek láttán bárki véleményt nyilváníthat nyelvhelyességi kérdésekben. A téves nézeteket a

szakembereknek tapintatos kiigazításban, nem ledorongolásban kell részesítenie. A saját nyelvérzék, nyelvhasználat, nyelvjárás érzelmileg fölértékelődik, belső és külső mércévé válik, s nem is csak a képzetlen ember számára. A szatmári tájnyelvről Móricz így írt: „Erdősi Sylvester óta mi adtuk a magyar nyelv gerincét s színét az irodalomnak. Az iskolában a mi nyelvünket tanulták meg a más dialektust beszélők. S erre igen büszkék voltunk mi Szatmár megyeiek. Rákosi Jenő, mikor első írásomat elvittem hozzá, nagyon dicsérte a nyelvét: – Hova való, barátom? Szépen ír magyarul! – Oda, ahol legtisztábban beszéli a nép a magyar nyelvet. – Felragyog a szeme, s felkiált az öregúr: – Somogyba?... Minden magyar író a saját szülőföldje nyelvét tartja a legszebbnek, ami különben összefüggésben van a magyar nemzeti önérzettel. A falu törvényében az objektív ítéletnek éppen úgy nincs helye, mint a Bibliában...” (*Életem regénye* 795).

A nyelvhasználat társadalmi helyzete, színvonala, alakulásmódja a nyelvművelő szakember számára sem lehet közömbös. A jelenségek pontos, tudományos felderítése szigorú objektivitást kívin, de a kíváncsi fejlődési irány kijelölésében, az ajánlásban már van helye a szakember érzelmi hozzáállásának is. Az érvelés, a befolyásolás nem lehet közönyös, a meggyőzéshez érzelmi, akaratirányú ráhatásra is szükség van. Ahogyan a nyelvművelésben is zseniális Bárczi Géza fogalmazta meg: „Tudományos kérdésekben a hűvös tárgyilagosság nélkülözhetetlen követelmény, de ha nyelvünk jövőjéről van szó, a hevesség megbocsát-

hatóbb, mint a fáradt belényugvás, a kishitű lemondás” (*Nyelvművelésünk. Bp., 1974. 86*).

Összegezve azt mondhatjuk: nincs igazuk azoknak, akik a vadonatújnak kikiáltott szociolingvisztikai adatgyűjtések statisztikai felméréseire hivatkozva a hagyományos nyelvművelést tudománytalannak, eredménytelennek, fölöslegesnek minősítik, és a nyelvhasználat befolyásolását tudománytalan, értelmetlen tevékenységnek minősítik. A nyelvhasználat alakítására, a nyelv ősi értékeinek védelmére természetesen nem a nyelvnek, hanem a társadalomnak van szüksége. A nyelvhasználat színvonala a társadalmi érintkezés része, a közösség magatartáskultúrájának egyik területe, amely senki számára nem lehet közömbös. A nyelvi kérdésekben tájékozatlan, az eligazításra fogékony nagyközönséget nem szabad cserbenhagyni akkor sem, ha vannak, akik nem igénylik a segítséget, nem engednek beleszólást nyelvi érintkezési módjukba. Nincs okunk rá, hogy sok évszázados, Sylvesterrel kezdődő, Szarvas Gábor és Lőrincze Lajos nevével is fémjelzett hagyományos nyelvművelő munkánkat föladva, felemelt kézzel, némán fogadjuk az új évezred nyelvünkre zúduló, értékeit fenyegető hatásait.

Közelről érinti nyelvművelésünket egy másik, szintén a szociolingvisztikában gyökerező nyelv szemléleti kérdés is. Az angol nyelv világhelyzetéből következett, hogy sok helyen kialakult a helyi nyelvek mellett, helyett valamiféle „pót-angol” változat, amely köztes nyelvként működik az eredeti angol és a helyi nyelvek keverékeként. Ennek alapján elmélet született az angol nyelv „többközpontúságáról”, e nyelvek sajátos keve-

rékszerkezetének sajátosságairól, társadalmi használatuk módjairól.

Ennek mintájára egyes magyar nyelvészek a magyart is „többközpontúnak” kívánják láttatni, azzal érvelve, hogy a határokon kívüli területek magyar nyelve az őt erősen befolyásoló államnyelv hatására egy sajátosan önállósuló „kontaktusnyelvvé” fejlődik, olyan szókincsbeli, hangtani és szerkezeti sajátságokat építve magába, amely az anyaországi nyelvváltozattól egyre inkább elkülöníti. Hosszú távon tehát számolnunk kellene egy szlovákiai, romániai, szerbiai magyar regionális nyelvváltozattal, melyeknek normájába az anyaországban nem található helyi államnyelvi sajátságok épülnek be, növelve elszakadásuk és önállóságuk folyamatát.

Az ilyenféle elmélet kialakulását elősegítette, hogy a hagyományos anyaországi nyelvészetben is egy időben túlhangsúlyozottá vált a regionális „köznyelvek” elmélete. E felfogás szerint a gazdasági, társadalmi fejlődés hatására a kis helyi nyelvjárások nem közvetlenül igazodnak a normatív köznyelvhez, a sztenderdhez, hanem megfigyelhető bizonyos régiók, nagy integráló erejű gazdasági és kulturális központok nyelvi egységesítő, hasonító hatása is. A regionális „köznyelvek” valamiféle köztes sztenderd szerepet kapnak: a helyi nyelvjárási beszélők háttérbe szorítják a legjellegzetesebb nyelvjárási sajátságait – amelyek hovatovább megbélyegzett, szégyellni való megítélésűvé váltak –, csak azokat merik használni, amelyekről nem tudják, hogy tájnyelvek, amelyeket a többi helybeli sem akar vagy tud elkerülni. Az így kialakuló nyelv-

járás fölötti, de sztenderd alatti nyelvhasználat lenne a regionális „köznyelv”.

Ilyen átmeneti, regionális nyelvváltozat kétségtelenül megfigyelhető például Debrecen vagy Szeged körzetében, de pontos elhatárolása vagy leírása nehezen oldható meg. Elnevezésével az a baj, hogy ha ezeket regionális „köznyelv”-nek minősítjük, akkor akaratlanul is normarangra emeljük őket, szembeállítva egyrészt a környező nyelvjárással, másrészt a nemzeti sztenderddel. Az efféle közbülső „norma” beépítése az iskolai anyanyelvi oktatásba inkább káros lenne, mint hasznos: valamilyen kétlépcsős sztenderd elsajátítását követelné meg, teljesen fölöslegesen. Amellett állandóként kodifikálna olyan átmeneti, köztes nyelvhasználatot, amelynek művi létrehozására nincsen szükség. Különösen nem lenne szerencsés ilyen közbülső normák szorgalmazása a határokon kívüli magyar nyelvtér-területek vonatkozásában, mert ezzel szinte felkínálnánk a lehetőséget bizonyos államok nyelvpolitikáinak, hogy azt mondják ottani magyar kisebbségeinknek: ti valójában nem is a magyar nyelvet beszéltétek, nincs értelme átvenni az anyaországi helyesírás, nyelvművelés elveit, legyen önálló a nyelvek. (Zárójelben megjegyezve volt már rá példa, hogy népszámlálások alkalmával külön nemzetiségi hovatartozásként vették számba a magyar, székely és csángó népcsoportokat, tudatosan manipulálva ezzel a kisebbségek statisztikai arányait.)

A regionális nyelvváltozatok önállóságának művi létrehozása tehát nyelvpolitikai szempontból nem veszélytelen. Akik a magyar nyelv többközpontúságát

hangoztatják, akaratlanul is felkínálják a határon túli nyelvtömbök leszakításának lehetőségét.

Erre a veszélyre magam már 1981-ben világosan rámutattam: „... mai nyelvtudományunk mintha kissé túlhajtaná a regionális köznyelvek körüli kutatásokat. Úgy véljük, nem lenne szerencsés dolog, ha ezeket a nyelvjárás és köznyelv közötti ejtési átmeneteket valóban norma rangra emelnénk, normatívnak tekintenénk, és ilyenként esetleg az iskolákban tanítanánk, ahogyan a szakkifejezés köznyelv utótagja sugallja. Jó lenne ezt a kifejezést meghagyni a legalább virtualitásban országosan egységes beszélt normatív nyelvváltozat nevéül. Eszményi beszédnormából elég a köznyelv. A hozzá való igazodás egyénenként és csoportonként rengeteg átmenetet hozhat létre. Nincs szükség ezek valamelyikének norma rangúvá emelésére: a társadalmi fejlődés illet nem tesz szükségessé. A regionális köznyelvek túlzott bizonygatása vagy művi úton való létrehozása, kodifikálása esetleg odáig fajulhatna, hogy bizonyos „régiók” nyelvének külön önálló normanyelvvé fejlődését is el kellene fogadnunk fejlődési tendenciaként. Ez társadalmilag szükségtelen és nyelvileg veszélyes lenne” (*Magyar Nyelvőr* 1981:323). – Sajnos, a „kontaktusnyelvek” önállóságának hirdetői, a magyar nyelv többközpontúságának hívei szinte tálcán kínálják fel az anyaország határain kívüli nyelvtömbök „önállósodásának”, esetleges későbbi elszakításának lehetőségét, nem ismerve vagy nem ismerve el a veszélyt, amire húsz éve utaltam.

A köznyelvre az előbb, mint a nyelvjárások és más belső nyelvváltozatok, réteg- és csoportnyelvek fölötti,

normatív, főleg beszélt, nagyközösségi használatú nyelvtípusra utaltam, melyet az intézményes iskolázás során minden magyarul tanuló megismerhet. Részleges, viszonylagos, kisebb hatókörű, relatív normákról is beszélhetünk. Az az idős parasztember, aki a városba bejáró, ingázó ismerőséről megállapítja, hogy „uradzik”, másképpen beszél, mint azelőtt, lényegében a helyi nyelvjárási norma megszegését teszi szóvá. Móricz Zsigmond szereplőinek nyelvjárásosságáról szólva külön említettem annak idején az idegen – az adott nyelvjárástól idegen – elemeket (*A tájnyelv mint stíluseszköz Móricz Zsigmond műveiben. 1972: 36-38*). Lényegében minden belső nyelvváltozatnak van egy viszonylagos saját „normája”, amihez az adott szociológiai kör beszélői igazodnak. Nagy hiba lenne azonban ennek alapján a nemzeti nyelv egésze szempontjából értelmezett közös norma vagy sztenderd fontosságának lebecsülése.

Kétségtelen, hogy az anyaország határain kívül beszélt magyar nyelvnek számos olyan jelensége figyelhető meg, amely a hazai köznyelvből hiányzik, mert az államnyelvből való átvétel vagy helyi fogalmak leképezése magyar szavakkal, tükörfordítás, illetőleg helyi nyelvjárási, regionális nyelvi jelenség. Kellő megfontoltsággal ezek egy része beiktatható lenne a köznyelv szókészletét tükröző értelmező szótárakba, területi vagy nyelvi függőségük jelzésével, ahogyan eddig is sok népi, tájnyelvi, szaknyelvi minősítésű szó szerepel ilyen szótárainkban. Felvételük megkönnyíthetné a határainkon kívüli szépirodalom vagy szaknyelvek megértését. Ezek miatt a „kontaktusjelen-

ségek” miatt azonban külön nyelvként kezelni a szomszéd államok magyar nyelvváltozatait katasztrofális következményekhez vezethetne, ezért – számomra legalábbis – elfogadhatatlan.

Szerintem a magyar nemzeti nyelvnek – ha ezt mint az összes nyelvváltozat gyűjtőmedencéjét tekintem – csak egyetlen normatív, egységes beszélt és egy írott változata, sztenderdje van. Ezt kell érvényesnek tekintenünk határokon belül és kívül, ezt kell a nyelvművelésnek ápolnia, gondoznia, fejlesztenie, kielégítve a legkülönbözőbb szintű igényeket és elvárásokat. Nincs tehát szükség külön vajdasági „kontaktusnyelvre” sem – Szarvas Gábornak aligha jutott volna eszébe ilyesmi. Annál jogosabb az itt élők igénye arra, hogy fóruma, központja legyen az e vidékre kisugárzó magyar nyelvművelésnek. Nagy nyeresége az egész nyelv ügyének, hogy ezt a szerepet már három évtizede sikeresen tölti be a Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület, melynek vendégszeretetét most is élvezzük.

Jó lenne remélni, hogy a hamarosan ránköszönő harmadik évezred megkönnyíti az itt folyó magyar nyelvművelés helyzetét. Az európai globalizáció nem jelentheti a kis népek és nyelvek beolvasztását. Az Európai Kisebbségi Nyelvek Chartája létezik, és arra mutat, hogy értékes emberi teljesítménynek kell tekinteni minden egyes nyelvet, törekedni kell megőrzésükre, fejlesztésükre. A vegyes nyelvű és népességű államok agresszív, elnyomó nyelvpolitikájának nem lehet helye a jövő Euróájában. A demokrácia az önkormányzat, az autonómia, az anyanyelv-

használat teljes körű érvényesülését fogja jelenteni a közösségi nyelvhasználat teljes vertikumában, az óvodától az egyetemig. A politikai, gazdasági kapcsolatok fejlődése, a határok spiritualizálódása az anyanyelv mellett egymás nyelvének felértékelődését is magával hozza, vele a szomszédos népek nyelvének teljes egyenrangúságát, korlátozás nélküli használatát. Most nem szabad feladni önazonosságunkat, bátran meg kell vallani nemzeti, kulturális és nyelvi hovatartozásunkat, túl kell élni az átmenet egy-két évtizedét. Az anyanyelv erős vára a nemzeti érzésnek, záloga a megmaradásnak. Elsajátítása a családban, rendszerének, szépségének megismerése, kibontakoztatása az iskolában, állandó gyakorlása a közéletben és a kulturális fogyasztásban összekapcsol más vidékek és az anyaország magyarságával, az egész magyar nemzettel. Mi nem mondjuk, hogy minden magyarnak joga van egy állam keretei közt élni: ez a mai Európában minden nemzet esetében képtelen követelmény lenne. Az anyanyelv teljes körű használata viszont alapvető emberi jog, az élethez való joggal azonos erejű. Ezt tudomásul kell vennie minden államszervező népnek, ha a harmadik évezred Európájához akar tartozni. És ez mentheti meg a szétszabdalt magyar nemzet szellemi, kulturális egységét, összetartozását addig is, amíg a politikai határok el nem olvadnak.

Az oktalan és értelmetlen gyűlölködés, az etnikai tisztogatások ideje lejárt. A más anyanyelvűség nem ok a hátrányos megkülönböztetésre, ahogyan a más vallás vagy más bőrszín sem. Tudjuk, hogy en-

nek a leckének a megtanulása nem könnyű a szélsőséges nacionalizmus talaján felnőtt népeknek, de reméljük, hogy az új évezred szelleme minden európai népet rávezet erre az egyedül elfogadható ismeretre és magatartásra. Ezen az úton válhat minden nemzeti kisebbség a népek együttműködésének kovászává, a gazdasági és kulturális értékek közvetítőjévé, egymás megismerésének elősegítőjévé. Azt hiszem, a vajdasági magyarság kész ennek a szerepnek az elvállalására.